

Παιδαγωγοί και παιδαγωγική σκέψη στον ελληνόφωνο χώρο (18ος αιώνας- Μεσοπόλεμος)

Ενότητα 7: Διδασκαλεία αρρένων (1878 κ.έ.)

Ζ. Αλεξούδης, Δ. Γιαμούρας, Α. Ζαχαράκης, Λ. Μαργαρίτης,
Ν. Μπόρσης, Χ. Νέδος, Δ. Τσαρούχας
Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Η Παιδαγωγική στα Διδασκαλεία Αρρένων

Γρηγόριος Παππαδόπουλος
Κων/νος Ξανθόπουλος
Χαρίσιος Παπαμάρκου
Χρήστος Παπαδόπουλος
Βλάσιος Σκορδέλης

Ιστορικό πλαίσιο

- Δραστηριότητα στον Ελληνόφωνο χώρο
- Επηρεάστηκαν από:
- Την πνευματική δραστηριότητα της ελληνικής αρχαιότητας.
 - Την Ελληνική επανάσταση και από το πνεύμα της δημιουργίας του νεοελληνικού κράτους.

- Το κίνημα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.
- Τη «Μεγάλη Ιδέα».

Υπό διαμόρφωση η εκπαίδευση στον ελληνόφωνο χώρο και στην Ελλάδα. Προσπάθεια οργάνωσής της

- Επιρροές και δράση στο εξωτερικό

Επηρεάστηκαν από:

- Τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.
- Τις ευρύτερες απόψεις πνευματικών προσώπων του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Γρηγόριος Παπαδόπουλος (1819-1873)

- **1819:** Γέννηση στη Θεσσαλονίκη.
- **1821-1829:** Φοίτηση σε σχολείο Γάλλων Λαζαριστών στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.
- **1829-1836:** Φοίτηση στο τοπικό Γυμνάσιο Σύρου.
- **1836-1839:** Συνέχιση των σπουδών του στη Γαλλία.
- **1839-1842:** Πρόσληψη από τον Ηγεμόνα της Βλαχίας με πολλαπλό ρόλο.
- **15/02/1844:** Διορισμός ως καθηγητής Ιστορίας στο Α΄ Γυμνάσιο Αθηνών και ως προσωρινός καθηγητής καλλιτεχνικής μυθολογίας και ιστορίας εικαστικών τεχνών στο Πολυτεχνείο.

- **1849:** Ίδρυση «Ελληνικού Εκπαιδευτηρίου».
- **1862-1863:** Διορισμός ως Διευθυντής στο βασιλικό Διδασκαλείο καθώς και ως μέλος γνωμοδοτικού Συμβουλίου του Υπουργείου Παιδείας.
- **1864:** Επανίδρυση του Εκπαιδευτηρίου.

- **1869:** Ίδρυση του «Εν Αθήναις προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων Συλλόγου» και παραμονή του ως Γραμματέας έως το θάνατο του.
- **1869-1870:** Αναγόρευση ως επίτιμου καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών.
- **1870:** Διορισμός ως Τμηματάρχης Α΄ Τάξεως στο Υπουργείο Εξωτερικών.
- Απεβίωσε στις 21/12/1873.

Συγγραφικό έργο

- *Ο περί Δημοτικών σχολείων νόμος : Εκ παραλλήλου κατ' άρθρον μετά των Β. Διαταγμάτων νόμων και υπουργικών εγκυκλίων εν περιλήψει, δι' ων εφηρμόσθη και ανεπτύχθη, και μετά παραπομπών εις τα παρά του Κ. Π. Κλάδου εκδοθέντα εκπαιδευτικά / Γ. Γ. Παπαδοπούλου, εκ του τυπογραφείου Νικήτα Γ. Πάσσαρη, Εν Αθήναις, 1864.*
- ***Δοκίμιον πρακτικών παιδαγωγικών οδηγιών : προς τους διδασκάλους των εν Ελλάδι δημοσίων και ιδιωτικών στοιχειωδών σχολείων των αρρένων και κορασίων / Υπό του καθηγητού και πρώην Διευθυντού των Δημοτικών Σχολείων Γ. Γ. Παπαδοπούλου, εκ του τυπογραφείου Π. Α. Σακελλαρίου, Αθήνησι, 1866.***

- Σειρά Εκθέσεων που αφορούν το «Ελληνικό Εκπαιδευτήριο» (1850-1851, 1852-1853, 1856-1857, 1858-1859, 1859-1860, 1869-1870).

Σειρά άρθρων με διαφορετική θεματολογία:

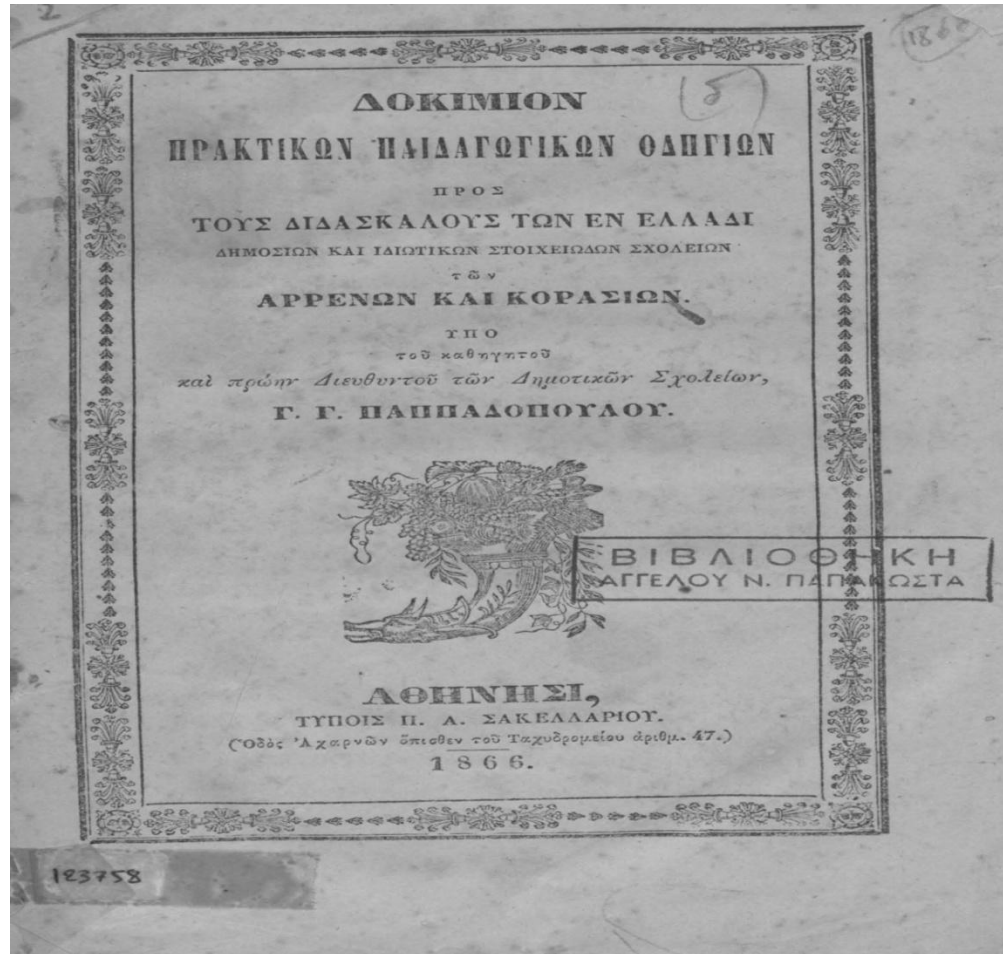
- «Περιγραφή εκτυπωμάτων αρχαίων σφραγιδολίων ανεκδότων», Πανδώρα, 1855.
- «Σχεδιάσμα περί της ιταλικής επιρροής επί την δημοτικήν γλώσσαν των νεωτέρων Ελλήνων», Πανδώρα, 1857.
- «Περί των προγενεστέρων ελληνικών σχολείων», Πανδώρα, 1857.

-
- «Περί της εν Ελλάδι δημοτικής εκπαιδεύσεως», Πανδώρα, 1864.
 - «Περί Γυναικός και Ελληνίδος», Πανδώρα, 1866.
 - «Σχεδίασμα της ιταλικής επιρροής επί την δημοτικήν γλώσσαν των νεωτέρων Ελλήνων», Πανδώρα, 1866.

Δοκίμιον Πρακτικῶν Παιδαγωγικῶν Οδηγιῶν ...

«Περί Παιδαγωγού»

Πίστευε πως η φύση εφοδιάζει τον παιδαγωγό με τη «χρειαζόμενη δεξιότητα» (Παππαδόπουλος, 1866) και αυτός με τη σειρά του οφείλει:

- Να είναι **υγιής**, «δυνάμενος να υποφέρει κόπους» και να έχει αρκετά καλά αναπτυγμένη τη δυνατότητα του **λόγου**, «πνευστικά όργανα ισχυρά/ησκημένα» (Παππαδόπουλος, 1866).

- Να είναι **κοινωνικός** και να δείχνει **ένθερμη αγάπη** για το έργο του.
- Να είναι «**αρχικός**» και να διαθέτει ισχυρή «**βούλησις**» (Παππαδόπουλος, 1866).
- Να μην παραφέρεται και να περιστέλλει τυχόν εξάψεις και ταραχές.
- Να είναι «**πράος**» και να επιθυμεί μέσω της παρεχόμενης γνώσης να μορφώσει το παιδί ακόμα και μέσα από την τιμωρία του.
- Να είναι **μεταδοτικός**.
- Να **επιδιώκει την επιμόρφωση** του μέσω θεωρίας και εμπειρίας.

Σκοπός της Παιδαγωγικής

- Να οδηγήσουν τόσο οι διδάσκαλοι όσο και οι γονείς το παιδί:
- Αρχικά, προς τη **Θεία αλήθεια**
- Σε επόμενο στάδιο, στη **Θεία αγάπη**
- Και τέλος, αν δημιουργηθεί η κατάλληλη θέληση στη **Θεία δικαιοσύνη**.

Βασικό έργο της παιδαγωγικής είναι η διαμόρφωση των χαρακτήρων των παιδιών με παράλληλη διατήρηση της ατομικότητάς τους, που θα τους ενεργοποιήσει αργότερα ως μέλη μίας ομάδας και ως μεμονωμένα άτομα.

Οργάνωση της Εκπαίδευσης

Προπαρασκευαστικά ιδρύματα:

1. **Βρεφοτροφεία/«Φάτναι»:** ανατροφή και φροντίδα για την επόμενη βαθμίδα.
2. **Νηπιαγωγεία/«Άσυλα»:** φυσική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών.
 - **Δημοτικό Σχολείο:** 4ταξιο,στοιχειώδης εκπαίδευση, πρώτο στάδιο συστηματικής παροχής γνώσης.
 - **Ελληνικό Σχολείο:** 3ταξιο,πρώτη βαθμίδα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συνέχιση της ύλης του Δημοτικού και προσπάθεια για διατήρηση αυτοτέλειας σε σχέση με την επόμενη βαθμίδα.
 - **Γυμνάσιο:** 4ταξιο,ανώτερη βαθμίδα μέσης εκπαίδευσης, προσφορά μαθημάτων αξιόλογων για συνέχιση σε σπουδές ή για αποφοίτηση.

Διδακτική Μεθοδολογία

- Προτείνει τη **συνδιδακτική μέθοδο διδασκαλίας** με τη διαίρεση του συνόλου των μαθητών σε 2-3 τμήματα εκ των οποίων ο δάσκαλος να διδάσκει στο ένα και τα υπόλοιπα να έχουν άλλες ενασχολήσεις.
- Τονίζει τα χαρακτηριστικά, στα οποία πρέπει να σταθεί η συνδιδακτική μέθοδος για να επιτύχει, όπως:
α) η παρουσία ποικίλων συλλογών εικόνων στα σχολεία, β) η ξεκάθαρη παρουσίαση των αντικειμένων διδασκαλίας, γ) η ποικιλία των ερωτήσεων και δ) η παροχή απλών γνώσεων.

«Περί Γυναικός και Ελληνίδος»

Στις 15 Απριλίου 1866 παρουσίασε τις αντιλήψεις της εποχής για τη γυναίκα και την εκπαίδευση και τόνισε την αναγκαιότητα της ισότιμης με διαφοροποιήσεις συμμετοχής.

- Εξετάζει την θέση της γυναίκας ως προς τα φυσικά της χαρακτηριστικά και τη θέση που κατείχε πριν και μετά την επανάσταση του 1821.
- Υποστηρίζει πως από την επιλογή του σχολείου και του οικογενειακού βίου εκ μέρους της γυναίκας εξαρτάται σε ένα μεγάλο ποσοστό η μόρφωση των νέων γενεών.

Συμπεράσματα

- Πρότεινε μία **μορφή διδασκάλου** με τα χαρακτηριστικά του τέλειου-συντηρητικού, ηθικού που αγαπάει το επάγγελμα και τα παιδιά.
- Ήταν **υποστηρικτής της συνδιδακτικής μεθόδου διδασκαλίας**.
- Διακρινόταν από **βαθιά θρησκευτικότητα**, η οποία αποτυπώνεται στο εκπαιδευτικό του έργο.
- Έδωσε μία **άρτια οργάνωση εκπαιδευτικού συστήματος** μέσα από το συγγραφικό του έργο αλλά και από την λειτουργία του Εκπαιδευτηρίου του.
- Αναφέρεται ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα στην **ανάγκη εκπαίδευσης των γυναικών**.
- Συνέβαλε στην **εθνική εκπαίδευση**.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος «Ο Παιδαγωγός-Φιλολόγος»

- **1815:** γεννήθηκε στην Τραπεζούντα, όπου και ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του.
- **1840:** χρηματοδοτήθηκε η 4ετής φοίτηση του στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας.
- **1844-1849:** έγινε διευθυντής του Φροντιστήριου της Τραπεζούντας.
- **1849:** ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Γερμανία.
- **1852:** Επέστρεψε στο Φροντιστήριο Τραπεζούντας ως διευθυντής
- **1852:** προσελήφθη ως δάσκαλος στην Εμπορική Σχολή της Χάλκης.

- **1855-1856:** έγινε διευθυντής στην Εμπορική Σχολή της Χάλκης.
- **1857:** ίδρυσε μαζί με τους Χ. Βάφα και Θ. Ιωαννίδη Λύκειο στην Αθήνα, όπου δίδαξε μέχρι το 1860.
- **1860:** προσελήφθη από την ελληνική κοινότητα ως διευθυντής στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης. Ταυτόχρονα, διατελούσε και χρέη διευθυντή στην Εμπορική Σχολή της Χάλκης.

- Από τον Ιανουάριο του 1861 εκδίδει το περιοδικό 'Ο Φιλίστωρ'. Επιπλέον, συνεργάστηκε και με το περιοδικό "Όμηρος" της Σμύρνης και με την Επετηρίδα του 'εν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικού Συλλόγου'.
- **1883:** έγινε διευθυντής στο Φροντιστήριο της Τραπεζούντας.
- **1885:** ίδρυσε μαζί με τον Π. Κωνσταντινίδη Αστικό Σχολείο.
- **1886-1886:** δίδαξε στο Αρσάκειο Παρθεναγωγείο Αθηνών.
- **1887:** απεβίωσε στην Αθήνα.

Εργογραφία

Διδακτικό έργο:

- *Χρονολογία της αρχαίας ιστορίας*, Εκδόσεις: Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, Αθήνησι 1857.
- *Κρυγέρου το μικρόν συντακτικόν της αττικής διαλέκτου*, χ.ε. (Αθήνα 1857).
- *Θεματογραφία ελληνική*, χ.ε. (Αθήνα 1858).
- *Ελληνική Χρηστομάθεια*, χ.ε. (Αθήνα 1859).
- *Ιστορία ελληνική*, χ.ε. ,χ.τ.π. , χ.χ. (3 τόμοι).
- *Ιστορία ελληνική χάριν των πολλών*, χ.ε. (Σμύρνη 1863).

Άλλα:

- *Άσματα των παρά την Τραπεζούνταν χωρών και ολίγα περί Τραπεζούντος, χ.ε. ,χ.τ.π. , χ.χ.*
- *Αισχύλου Προμηθεύς δεσμώτης 525-456 π.Χ., Εκδόσεις: Εκ του Τυπογραφείου των αδερφών Περρή, Εν Αθήναις 1888.*

Παιδαγωγικό έργο

- *Παιδαγωγική Διδασκαλία*, Εκδόσεις: Τύποις Α. Κορομηλά και Π. Πασπαλλή, Εν Κωνσταντινουπόλει 1854.
- *Επιστολαί περί διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσης*, Εκδόσεις: Τύποις Α. Κορομηλά και Π. Πασπαλλή, Εν Κωνσταντινουπόλει 1855.
- *Ποιός ο διδάσκαλος; (1867)*.
- *Πρώτη και Μέση εκπαίδευσις και περί ανατροφής και Εκπαιδεύσεως των κορασίων*, Εκδόσεις: Εκ του Τυπογραφείου των αδελφών Περρή, Εν Αθήναις 1873.

- *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας: εν τοις Δημοτικοίς και Ελληνικοίς σχολείοις και Γυμνασίοις της Ελλάδος, Εκδόσεις: Τυπογραφείον "Ο Τύπος", χ.τ.ε. 1875.*
- *Συνοπτική έκθεσις της πνευματικής αναπτύξεως των νεότερων Ελλήνων από της Αναγεννήσεως αυτών μέχρι τούδε, Εκδόσεις: Τυπογραφείο Βουτυρά, Εν Κωνσταντινουπόλει 1880 (Επανεκδόθηκε το 1988).*

Απόψεις Κ.Σ. Ξανθόπουλου

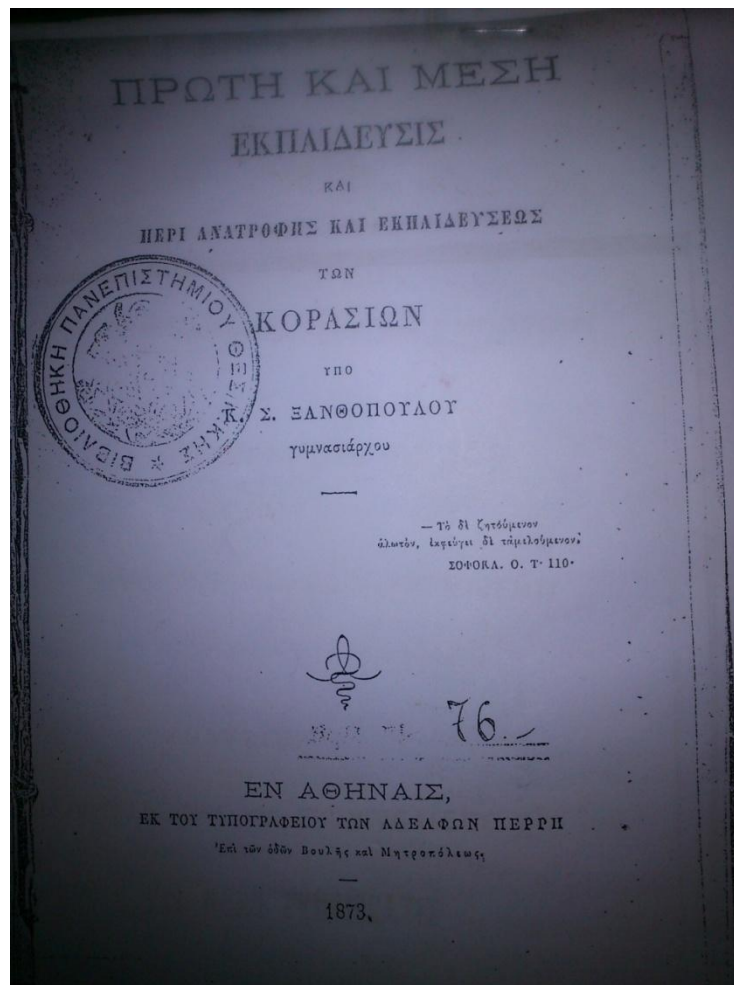
- Υποστηρίζει ότι το παιδί δεν εκπαιδεύεται μόνο για τον εαυτό του και την οικογένεια του, αλλά για την κοινωνία, την πατρίδα και το έθνος.
- Σκοπός της εκπαίδευσης η αναγέννηση του έθνους και τελειοποίηση του ανθρώπου.
- Επηρεάζεται από την αρχαία ελληνική διανόηση (Όμηρος-Πλάτωνας), αλλά και την παιδαγωγική σκέψη στην Γερμανία, καθώς και τον Πεσταλότσι.
- Υποστηρίζει την καθομιλούμενη.
- Ασκεί κριτική στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, επικρίνει την αλληλοδιδασκτική και εισάγει την συνδιδασκτική στο Φροντιστήριο Τραπεζούντας.
- Δίνει έμφαση στην θρησκευτική εκπαίδευση και στην αγάπη του παιδιού για το Θεό και τους συνανθρώπους του.

- Προβάλλει την αρμονική ανάπτυξη πνεύματος και καρδιάς, αλλά και της ηθικότητας του ατόμου.
- Στις παιδαγωγικές ιδέες του ανήκει και η δημιουργία εδρών παιδαγωγικής, φιλοσοφίας και ψυχολογίας.
- Θεωρεί χρέος της πολιτείας να επιλέγει ικανούς δασκάλους, να τους μορφώνει και να τους επιτηρεί, αλλά και να καθορίζει το μισθό τους, ο οποίος να τους εξασφαλίζει μια επαρκή ζωή.
- Δεν απορρίπτει την ύπαρξη ιδιωτικών σχολείων, τα οποία όμως θα επιβλέπει η πολιτεία.

Πρώτη και Μέση εκπαίδευσις και περί ανατροφής και Εκπαιδεύσεως των κορασίων

- Παραθέτει τις απόψεις του για τα μαθήματα που πρέπει να διδάσκονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το περιεχόμενό τους, καθώς και τη μέθοδο διδασκαλίας που πρέπει να ακολουθούν οι δάσκαλοι. Επιπλέον, αναλύει τα μέρη του νου και πως πρέπει να αναπτυχθούν στο σχολείο.
- **Προσόντα εκπαιδευτικού**
 1. Γνώσεις παιδαγωγικής-ψυχολογίας-ανθρώπινης φύσης-γερμανικής γλώσσας-φιλοσοφίας.
 2. Γνώση και αγάπη του αντικειμένου που διδάσκει.
 3. Ο παιδαγωγός οφείλει να είναι αληθινός-ορθόδοξος – χριστιανός.

-
4. Οφείλει να γνωρίζει τις ικανότητες των μαθητών του, να κατανοεί τις αδυναμίες τους και να είναι δεκτικός σε νέες ιδέες.
 5. Να είναι σωματικά υγιής, φιλόκαλος και ευπρεπής.
 6. Η μέθοδος που θα πρέπει να ακολουθεί είναι από τα απλά στα σύνθετα και να οδηγεί τα παιδιά στην αρμονία του πνεύματος.

Σκοπός διδασκαλίας

- Ανάπτυξη των τριών μερών του νου (θυμικού, φανταστικού, νοητικού).
- Το παιδί πρέπει να ακολουθήσει το καλό και το Θεό. Τελειοποιείται με έθος και επανάληψη. Πρέπει να είναι πειθαρχημένο, σε τάξη και να φροντίζει την εξωτερική του εμφάνιση. Σημαντικά προσόντα είναι η υπακοή, ευσέβεια και η ταπεινοφροσύνη.
- Δεν απορρίπτει τη βία για την αποκατάσταση της τάξης, αλλά μόνο σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει άλλη λύση. Οι αδιόρθωτοι μαθητές πρέπει να αποβάλλονται.
- Καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού παίζει η οικογένεια και η κοινωνία.

Γυναικεία Εκπαίδευση

- Υποστηρίζει τη γυναικεία εκπαίδευση.
- Ισότητα Φύλων. Διαφορά αγοριών-κοριτσιών μόνο ποιοτική, όχι ποσοτική.
- Προβλέπει οργάνωση σχολείων για γυναίκες, τη μέθοδο που θα ακολουθήσουν, καθώς και τα μαθήματα που θα διδάσκονται.
- Η εκπαίδευση διαρκεί μέχρι το 16^ο έτος.
- Πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.
- Ανώτερος στόχος η διάπλαση της καρδιάς και η προετοιμασία για τον οικιακό βίο.

Χαρίσιος Παπαμάρκου (1844-1906)

Βιογραφία

- **1844:** Γεννήθηκε στο Βελβεντό Κοζάνης.
- **1866:** Διδασκαλία στο σχολείο Στρώμνιτσας.
- **1869:** Διδασκαλία στο Ελληνικό Εκπαιδευτήριο Θεσσαλονίκης.
- **1871:** Σπουδές στη Γερμανία στους κλάδους της φιλοσοφίας και των παιδαγωγικών.
- **1875:** Τίτλος «Διδάκτορα της Φιλοσοφίας» του Παν/μιου Göttingen.

- **1876:** Οργάνωση & διεύθυνση του Διδασκαλείου Θεσ/νίκης κατά τα γερμανικά πρότυπα.
- **1882:** Οργάνωση και διεύθυνση του Διδασκαλείου της Κέρκυρας.
- **1884:** Διεύθυνση του Διδασκαλείου των Αθηνών.
- **1889-1897:** Τμηματάρχης της Δημοτικής Εκπαίδευσης στο Υπουργείο Παιδείας & Γενικός Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων.
- **1893-1904:** Επανέρχεται στη Διεύθυνση του Διδασκαλείου Αθηνών.
- **1906:** Πεθαίνει στην Αθήνα.

Συγγραφικό έργο

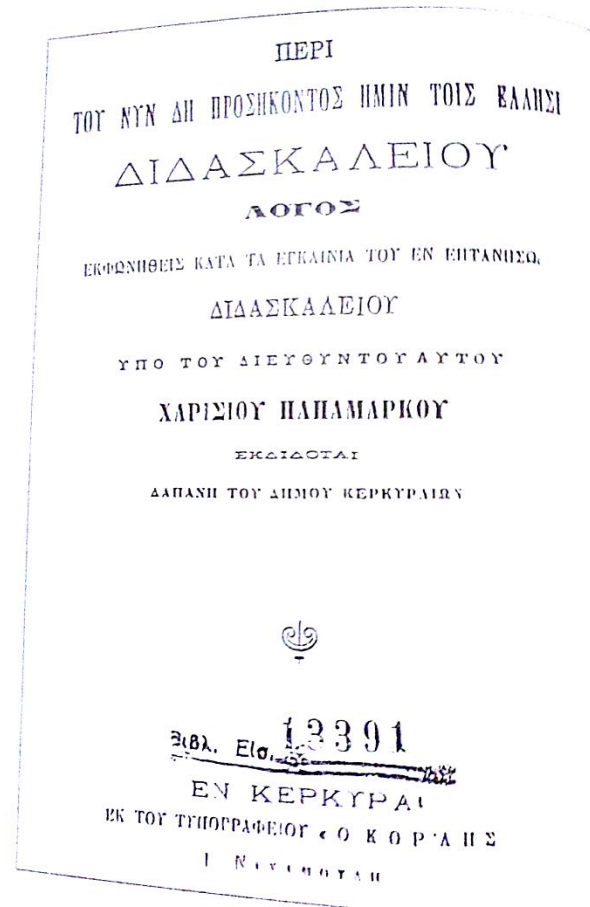
- **1882:** *Περί του νυν προσήκοντος παρ' ημίν τοις Έλλησι Διδασκαλείου Λόγος*. Εκ του τυπογραφείου «Ο Κοραής», Εν Κερκύρα.
- **1883:** *Περί του σκοπού της εκπαιδεύσεως της Ελληνίδος Νεολαίας*. Εκ του τυπογραφείου «Ο Κοραής», Εν Κερκύρα.
- **1883:** *Η προκήρυξις περί διαγωνισμού βιβλίων δι' εαυτής κρινομένη*. Άρθρο στο περιοδικό «Εκπαίδευσις», τεύχος 28.
- **1892:** Παπαμάρκου Χ. & Γεωργαντάς Φ. *Αναγνωστικά Β', Γ', Δ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου*.

- **1897:** *Αναγνωστικά των μικρών Ελληνοπαίδων* (τόμοι 2), Εκ του τυπογραφείου των αδελφών Περρή, Αθήνησιν.
- **1898:** *Αι φιλοσοφικαί και παιδαγωγικαί δοξασίαι του Πολυβίου*. Εκ του τυπογραφείου των αδελφών Περρή, Αθήνησιν.
- **1906:** *Ελληνικόν Αλφαβητάριον*, εκδότης Ιωάννης Δ. Κολλάρος, εν Αθήναις.

Περί του νυν προσήκοντος παρ' ημίν τοις Ἑλλησι Διδασκαλείου Λόγος

- Συνδυασμός άξιων διδασκάλων και ορθών διδακτικών μεθόδων σε άξια Διδασκαλεία, γεννά σωστούς άνδρες που οδηγούν στον αγώνα υπέρ της εθνεγερσίας.
- Η οργάνωση, η λειτουργία και οι σκοποί του Διδασκαλείου αποτυγχάνουν όταν δεν μπορεί να γίνει κατανοητό ότι το ήθος του διδασκάλου αποτελεί αίτιο και η διδακτική μέθοδος συναίτιο.
- Μέγιστη προτεραιότητα για βελτίωση της παιδείας μέσω των Διδασκαλείων αποτελεί η σοφή εκλογή διδασκάλων και Διευθυντή.

Γνωρίσματα κατάλληλου Διευθυντή

1. Ψυχική διαύγεια.
 2. Επιστημονική βαθύτητα.
 3. Σπουδαία ειδική παιδεία.
 4. Ανάμιξη με σημαντικά κοινωνικά ζητήματα.
 5. Σύνεση, οξύνοια, Λόγος μετά πράξεων.
 6. Αγωνιστικός χαρακτήρας και υποστήριξη εθνικού συμφέροντος.
 7. Επιστημονικές ασχολίες, παιδαγωγικές, φιλοσοφικές γνώσεις.
- Βασικές αρμοδιότητες** του είναι οι διορισμοί και απολύσεις διδασκάλων, καθώς και η διανομή των μαθημάτων ανά τάξη και διδάσκαλο.

Χαρακτηριστικά κατάλληλου διδασκάλου

1. Αξιόλογος επιστήμονας.
2. Φιλομαθής, έξυπνος, πρακτικός.
3. Ύψιστος σκοπός του είναι η εμφύτευση αγαθών ιδεών στην ψυχή και το μυαλό του μαθητή.

«Άχρηστος» διδάσκαλος θεωρείται :

1. Αυτός που θεωρεί τις γραμματικές γνώσεις ως βασικές, αγνοώντας τα υπόλοιπα βήματα σωστής παιδείας.
2. Αυτός που θέλει να διδάξει όσα ακριβώς διδάχθηκε και με τον ίδιο τρόπο, δρώντας ως φερέφωνο των καθηγητών του.
3. Αυτός που αδυνατεί να προσαρμόσει την διδασκαλία του στις εκάστοτε απαιτήσεις.

Πρόγραμμα Σπουδών Διδασκαλείου

- Διδακτική περίοδος: 4 έτη,
- Δεκτοί όσοι έχουν αποφοιτήσει από την Δευτέρα τάξη του Γυμνασίου, ηλικίας 16-22 ετών.

Στόχοι κάθε έτους φοίτησης

1. Στις κατώτερες τάξεις στόχο αποτελεί η αφομοίωση όσο περισσότερων γνώσεων και η εκμάθηση εγκυκλίων γνώσεων.
2. Στις μεσαίες τάξεις επιδιώκεται η άμβλυνση του πνεύματος, η εκμάθηση της θεωρίας της διδασκαλικής παιδείας και διάπλαση του ήθους των μαθητών.
3. Στις ανώτατες τάξεις διδάσκονται τα διδασκαλικά μαθήματα, ώστε ο απόφοιτος να είναι *«ικανός να εμφυτεύση τη ελληνίδι νεολαία ανθρώπους και ελληνικάς αρετάς»* (Παπαμάρκου, 1882).

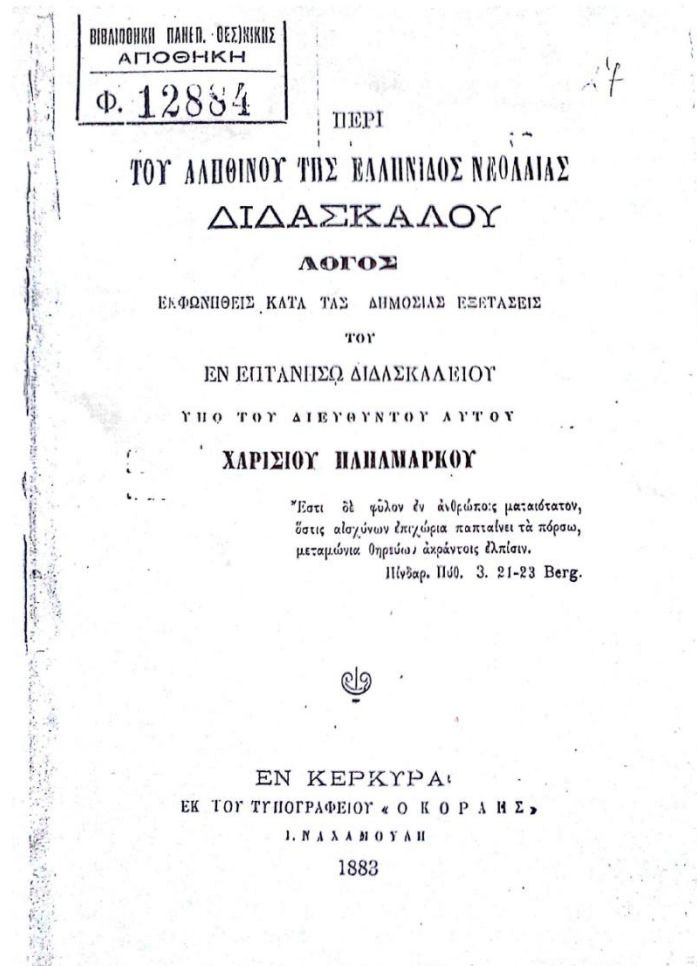

Μέθοδος διδασκαλίας

- Αποφεύγεται η υπαγόρευση από τον διδάσκαλο και οι σημειώσεις από το μαθητή.

Περί του σκοπού της εκπαιδεύσεως της Ελληνίδος Νεολαίας

- Είναι αναγκαίο οι διδάσκαλοι να συνειδητοποιήσουν το σκοπό του έργου τους και να μη χάσουν τη διάθεση για την υλοποίησή του.
- Κριτική στα «αποτελέσματα» της εκπαίδευσης των μελλοντικών διδασκάλων ασκεί η ίδια η κοινωνία κι όχι η εκπαιδευτική κοινότητα.
- Η τεράστια αξία του ελληνικού έθνους και πολιτισμού δεν αναγνωρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τους ίδιους τους Έλληνες, σε αντίθεση με τους Ευρωπαίους που τα έχουν ως πρότυπο. Ο Χ. Παπαμάρκου τονίζει πως βασικοί υπαίτιοι της παραπάνω κατάστασης είναι οι ίδιοι οι διδάσκαλοι.

- Προτείνει αναδιάρθρωση στο εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής, ώστε αυτό να «αναγεννήσει» πνευματικά τους διδασκάλους κι αυτοί να επιτελούν σωστά το καθήκον τους.
- Εξαίρει της αξία της ελληνικής γραμματικής και κατακρίνει την στείρα αποστήθιση της.
- Επισημαίνει στους μαθητές πως μόνο αν είναι ικανοί να αναγνωρίσουν και να καταλάβουν την ιστορία του ελληνικού έθνους και την αξία των συγγραφικών πηγών θα είναι δυνατό να γίνουν σωστοί διδάσκαλοι.
- Αποζητά την πνευματική «ανάσταση» των Ελλήνων επικαλούμενος και τη βοήθεια του Θεού, ώστε να μην εκλείψει η ελληνική παιδεία και σοφία.

Χρήστος Παπαδόπουλος (1835-1906)

«Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ – ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ»

Βιογραφία

- **1835:** γεννήθηκε στην Αδριανούπολη.
- **1854:** φοιτά σε Πανεπιστήμιο της Γερμανίας, στο οποίο παρακολουθεί φιλοσοφία.
- **1858:** ολοκλήρωσε τις σπουδές και την διατριβή του.
- **1858:** επιστροφή στην Αδριανούπολη και διδασκαλία για μία τετραετία στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αδριανουπόλεως.
- Την ίδια χρονιά διδάσκει στη Θεολογική σχολή της Χάλκης. Παράλληλα ήταν διευθυντής της ελληνοεμπορικής σχολής.
- **1878:** Διορίζεται υφηγητής της Φιλοσοφίας στην Αθήνα και ταυτόχρονα διευθυντής στο νεοσύστατο Διδασκαλείο Αθηνών.

- **1880:** διορίζεται έκτακτος καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- **1881:** προαγωγή σε τακτικό καθηγητή και διορισμός στη θέση του διευθυντή στο παιδαγωγικό φροντιστήριο Αθηνών.
- **1884-1885:** διετέλεσε συγκλητικός στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.
- **1886-1887:** διετέλεσε κοσμήτορας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- **1906:** απεβίωσε στην Αθήνα.

Συγγραφικό έργο

- *Εμπειρική ψυχολογία*. Αθήνα 1887.
- *Στοιχεία λογικής*. Αθήνα 1888 και 1895.
- *Περί αφομοιώσεως εν τω ψυχικώ βίω*. Αθήνησι, 1878.
- ***Γενική Παιδαγωγική και Διδακτική***: Συγγραφείσα μεν γερμανιστί προς χρήσιν των διδασκαλίων εκατέρου των φύλων / υπό Γ. Α. Λινδνέρου , Εγκρίσει της Αυστριακής Κυβερνήσεως, εξελληνισθείσα δε υπό Χρήστου Δ. Παπαδοπούλου , Εγκρίσει του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, Εν Αθήναις: Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπ. Κουσουλίνου, 1899.

Γενική Παιδαγωγική και Διδακτική

Γ Ε Ν Ι Κ Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΜΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΣΤΙ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΕΚΑΤΕΡΟΥ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

ΥΠΟ

Γ. Α. ΛΙΝΔΝΕΡΟΥ

καθηγητού τῆς Φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ
Πράγης.

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ ΔΕ

ΥΠΟ

ΧΡΗΣΤΟΥ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἰόνικῃ Πανεπιστημίῳ
καὶ Διευθυντοῦ τοῦ γενικοῦ Παιδαγωγικοῦ Φροντιστηρίου

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΣΗΥΡΙΑ ΚΟΥΣΟΥΓΛΙΝΟΥ

ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

1899

Ορισμός της Παιδαγωγικής

- Αντιλαμβάνεται την Παιδαγωγική ως επιστήμη και θεωρεί την Ψυχολογία, τη Λογική και την Ηθική βοηθητικές επιστήμες, γεγονός που τον εντάσσει στους οπαδούς της Ερβαρτιανής Παιδαγωγικής στην Ελλάδα.
- Διττή έννοια της Παιδαγωγικής ως: α) επιστήμη και β) τέχνη .
- Κάνει διάκριση της παιδαγωγικής σε **φυσική** και **επιστημονική**.
- Τέλος θέτει ερωτήματα έρευνας για την Παιδαγωγική: α) **ποιός πρέπει να παιδαγωγηθεί, β) με ποιό σκοπό, γ) με ποιό τρόπο, δ) και από ποιόν.**

Σκοπός της αγωγής

- Χωρίζεται σε ειδολογικό και πραγματικό.
- Η εκπαίδευση οφείλει να παρέχει στους μαθητές ηθικές, θρησκευτικές και καλαισθητικές γνώσεις.
- Για να αποκτηθεί η παραπάνω τριπλή γνώση απαραίτητη είναι η διδασκαλία των θρησκευτικών, της ιστορίας, της φιλολογίας, της μουσικής, της ιχνογραφίας και της ποίησης.
- Για την επίτευξη όλων αυτών των στόχων απαραίτητη θεωρεί την σύσταση Διδασκαλείου για να υπηρετεί το σκοπό της Παιδαγωγικής.

Μέθοδος αγωγής

Η Παιδαγωγική μεθοδολογία πραγματεύεται τις αρχές, τα μέσα και τις μεθόδους αγωγής και μάθησης.

- Το ενδιαφέρον ως αρχή μάθησης:

- Ανάγει την έννοια του ενδιαφέροντος στη βούληση, που αποτελεί βασική αρχή της παιδαγωγικής θεωρίας του.
- Αναφέρει έξι είδη ενδιαφέροντος σύμφωνα με την ερβαρτιανή μέθοδο: το εμπειρικό, το θεωρητικό, το καλαισθητικό, το συμπαθητικό, το κοινωνικό και το θρησκευτικό.

- Το παράδειγμα ως τεχνική διδασκαλίας:

- Μέσο κατάκτησης των σκοπών της διδασκαλίας αποτελεί το παράδειγμα.
- Διακρίνει τρία είδη παραδειγμάτων: 1) το οικείο παράδειγμα των παιδαγωγών, 2) το παράδειγμα των πέριξ, 3) το ιστορικό και ιδανικό παράδειγμα.

Η Παιδαγωγική Διδασκαλία (Διδακτική)

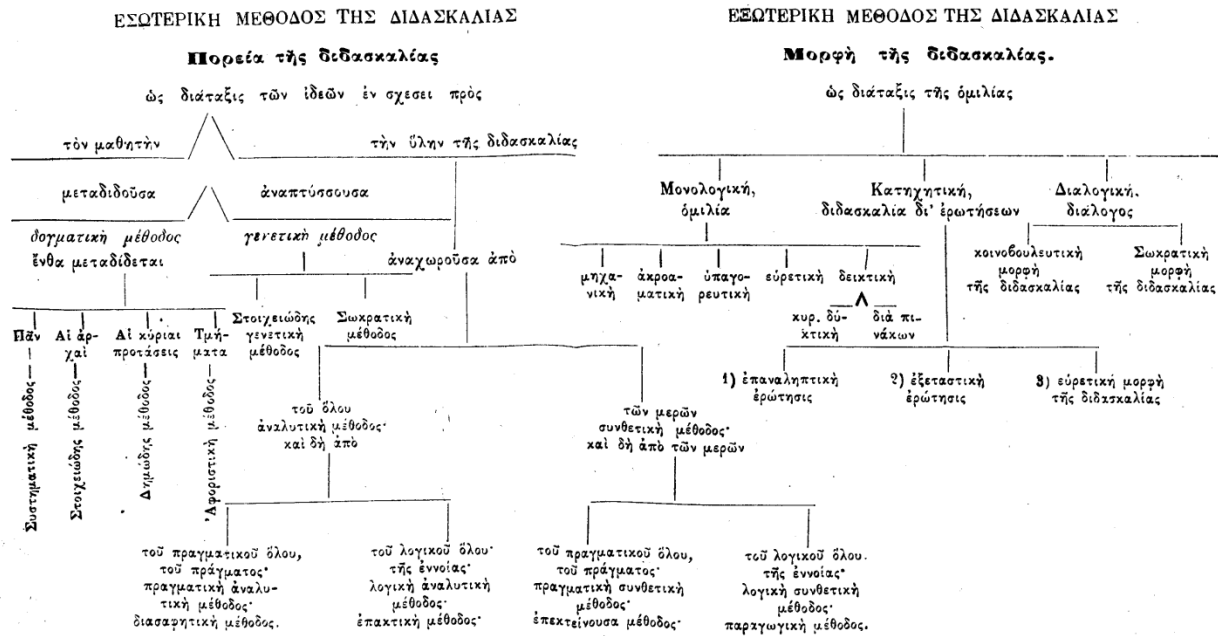
- Η Διδακτική αποτελεί το δεύτερο μέρος του βιβλίου.
- Χωρίζει τη διδακτική σε τέσσερα μέρη:
 1. Στα αντικείμενα της διδασκαλίας (Ύλη, Γνώσεις και δεξιότητες, Πρόγραμμα)
 2. Στη μέθοδο της διδασκαλίας (Πορεία, μορφή, τρόπος)
 3. Στις αρχές της διδασκαλίας που πρέπει να διακατέχουν τον παιδαγωγό και τον παιδαγωγούμενο.
 4. Στα πρόσωπα (δημοδιδάσκαλος) και στον τόπο διδασκαλίας (οικία, σχολή, παιδαγωγείο).

Σύνοψη διδακτικών μεθόδων

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ

ΣΗΜ. Ἡ Σωκρατικὴ μέθοδος εἶνε καὶ πορεία καὶ μορφή τῆς διδασκαλίας.

Συμπεράσματα

- Η συμβολή του Χρ. Παπαδόπουλου στην εισαγωγή, ανάπτυξη και εκπαίδευση της παιδαγωγικής επιστήμης υπήρξε καθοριστική.
- Υπήρξε βασικός εισηγητής των απόψεων του Ερβάρτου, υιοθετεί τις ιδέες του και τις εφαρμόζει.
- Είναι από τους πρώτους που εντάσσει στο ωρολόγιο πρόγραμμα μαθήματα Παιδαγωγικής.

Βλάσιος Σκορδέλης (1831-1898)

«Ο παιδαγωγός της πράξης»

Βιογραφικά στοιχεία

- **1831:** γεννιέται στο Στενήμαχο ή Στενήμαχο της Θράκης.
- **1875:** πηγαίνει στη Γερμανία για να διευρύνει τις σπουδές του στην Παιδαγωγική.
- **1878:** επιστρέφει στην Αθήνα.
- **1880** έως **1883:** διευθύνει το Διδασκαλείο Πελοποννήσου με έδρα την Τρίπολη.
- **1887:** ιδρύει το Ανώτερο Παρθεναγωγείο.
- **1898:** Πεθαίνει στην Αθήνα.

Εργογραφία

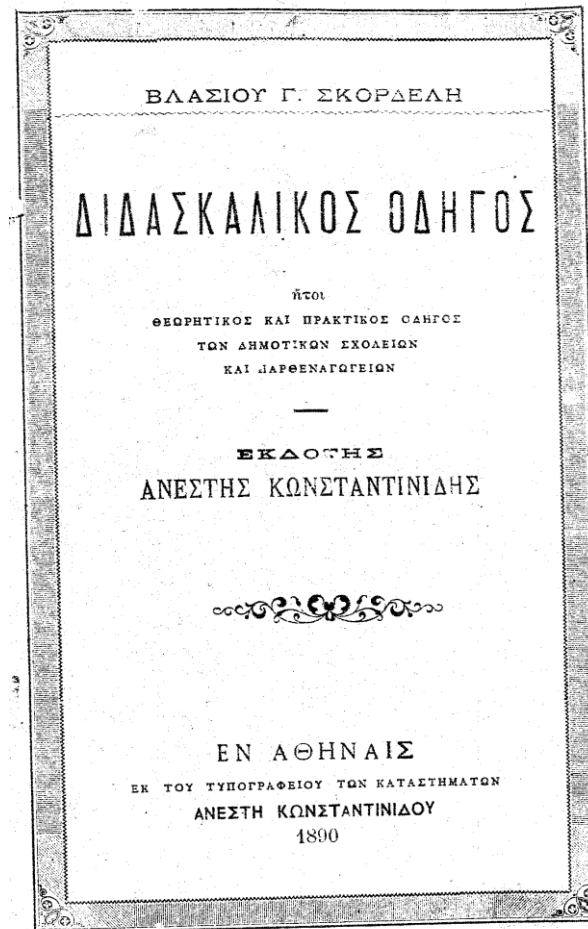
- **1865:** *Περί Θράκης* : Λόγος εκφωνηθείς κατά την επέτειον εορτήν της εν Φιλιππουπόλει κεντρικής Ελλ. Σχολής λ' Ιανουαρίου αωξε'.
- **1875:** *Το χωρίον της Ροδόπης.*
- **1877:** *Meditationes Thracicae = Θρακικαί Μελέται .*

- **1885:** Ημερολόγιον δημοδιδασκάλου :ήτοι η παιδαγωγία εν τη πράξει.
- **1890:** Διδασκαλικός οδηγός : ήτοι θεωρητικός και πρακτικός οδηγός των Δημοτικών Σχολείων και Παρθεναγωγείων.
- **1910:** μετέφρασε το έργο *Το σχολείον της Γιάσναϊας Πολιάνας* του Λέοντος Τολστόη.

Διδασκαλικός οδηγός...

«Το δημοτικόν σχολείον»

- Το χαρακτηρίζει ως «λύχνου του λαού» το οποίο βοηθάει τους πολίτες να βγουν από το σκοτάδι της αμάθειας.
- Πιστεύει πως «*Το δημοτικόν σχολείον είναι το πανεπιστήμιο του λαού, ή ορθότερον, είναι ανώτερον του πανεπιστημίου*» (Σκορδέλης, 1890).
- Για να καταδείξει τη σημασία του δημοτικού σχολείου κλείνει με την φράση: «*Κοινότης άνευ δημοτικού σχολείου ομοιάζει με σώμα άνευ οφθαλμών ή μάλλον άνευ ψυχής*» (Σκορδέλης, 1890).

Σκοπός του δημοτικού σχολείου

- «Να παρασκευάση τους μικρούς παίδας ικανούς να εκπληρώσωσι τον προορισμό του ανθρώπου», ο οποίος είναι να γίνει τέλειος και όμοιος με τον Θεό (Σκορδέλης, 1890).
- Το δημοτικό σχολείο πρέπει να είναι σε θέση να διαμορφώσει πολίτες αγαθούς, ενάρετους και ωφέλιμους όχι μόνο για τον ίδιο τους τον εαυτό αλλά και για την κοινωνία γενικότερα.
- Ένας άλλος πρωταρχικός στόχος που έπρεπε να επιδιώκει το δημοτικό σχολείο, κατά τον παιδαγωγό, είναι η θρησκευτική και η εθνική μόρφωση των παιδιών.

«Ο διδάσκαλος»

- Ο διδάσκαλος είναι «ο αφανής εργάτης της κοινωνικής προόδου και του πολιτισμού των εθνών» (Σκορδέλης, 1890).
- Χαρακτηρίζει το επάγγελμα του διδασκάλου, «θειότατον, ευεργετικώτατον και πατριωτικώτατον» (Σκορδέλης, 1890).
- Ο δάσκαλος αποτελεί ηθικό παράδειγμα για τους μαθητές του, καθώς τους διδάσκει περισσότερο με τις κόσμιες πράξεις του παρά με τις γνώσεις του.

Προσόντα διδασκάλου

- Ο δάσκαλος πρέπει να χαρακτηρίζεται από αγάπη, φιλομάθεια και ενθουσιασμό.
- Εξίσου σημαντικό παράγοντα για να θεωρηθεί κανείς «καλός» διδάσκαλος είναι η πνευματική οξυδέρκεια, η δικαιοσύνη, η υπομονή και η «αοργησία» (Σκορδέλης, 1890). Τέλος, ως συμπλήρωμα στα προαναφερθέντα προσόντα προβάλλονται η ευεξία του σώματος, η ωραία όψη καθώς και η δυνατή φωνή.

Εκπαίδευση Θηλέων

- Ιδιαίτερα σημαντική θεωρεί την εκπαίδευση της δασκάλας τόσο για το άτομο όσο και για την ίδια την κοινωνία, καθώς πιστεύει πως είναι καταλληλότερες να διδάξουν σε παιδιά μικρότερης ηλικίας αλλά και σε ανάμικτες τάξεις.
- Οι δασκάλες οφείλουν να αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση με τις πράξεις τους, τόσο για τις μαθήτριά τους, όσο και για την ευρύτερη κοινωνία.
- Πέρα από την διδασκαλία τους, οι δασκάλες, οφείλουν να προσέχουν ιδιαίτερα τον τρόπο ντυσίματός τους.

«Διδασκαλία παιδαγωγούσα»

Η διδασκαλία, η οποία βοηθά στην ηθική ανάπτυξη των παιδιών καλείται «παιδαγωγούσα» και αναμένεται να:

1. Εξεγείρει τις δυνάμεις του μαθητή.
2. Παρακολουθεί τη βαθμιαία πνευματική του ανάπτυξη.
3. Οδηγεί στην αυτενέργεια.
4. Παιδεύει τον μαθητή όχι για το σχολείο, αλλά για την ίδια του τη ζωή.
5. Έχει ως στόχους την ηθική και θρησκευτική μόρφωση των μαθητών .

Μορφές διδασκαλίας

- Διακρίνει δύο μορφές διδασκαλίας την εποπτική και την πρακτική. Η εποπτική είναι καλύτερο να εφαρμόζεται κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, ενώ η πρακτική αργότερα, καθώς τα βοηθάει να πράττουν και να εφαρμόζουν τις γνώσεις τους.
- Στη συνέχεια κάνει ακόμα μία κατηγοριοποίηση, όσον αφορά τις μορφές διδασκαλίας, σε «διηγηματικήν ή μονολογικήν» καταλήγοντας πως η πιο χρήσιμη μέθοδος είναι η διαλογικήν, επειδή μέσω των ερωταποκρίσεων τα παιδιά μαθαίνουν ευκολότερα.

Μέθοδοι διδασκαλίας

Μέθοδος είναι «η οδός την οποία ακολουθούμε στη διδασκαλία για να φτάσουμε στον επιδιωκόμενο σκοπό μας» (Σκορδέλης, 1890).

- Οι δύο μέθοδοι διδασκαλίας κατά τον παιδαγωγό είναι:
 1. Η αναλυτική μέθοδος.
 2. Η συνθετική μέθοδος.

Στάδια διδασκαλίας

1. Η επανάληψη του προηγούμενου μαθήματος μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις.
2. Έπειτα ακολουθεί μία σύντομη και σαφής εισαγωγή στο νέο θέμα.
3. Στη συνέχεια γίνεται μια προεργασία, δηλαδή μια ανάλυση της πείρας που έχουν τα παιδιά πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.
4. Ύστερα θα γίνει η διδασκαλία του νέου μαθήματος και τέλος,
5. Ερωτήσεις κατανόησης σχετικά με την ουσία του μαθήματος.

Συγκρίσεις Παιδαγωγών

Γενικά Στοιχεία	Γρηγόριος Παππαδόπουλος	Κων/νος Ξανθόπουλος	Χαρίσιος Παπαμάρκου	Χρήστος Παπαδόπουλος	Βλάσιος Σκορδέλης
Συνδιδασκτική Μέθοδος	+	+	+	+	+
Γυναικεία Εκπαίδευση	+	+	+	-	+
Θρησκευτική Αγωγή	+	+	-	+	+
Εκπαίδευση Διδασκάλων	+	+	+	+	+

Συμπεράσματα

- Συνέβαλαν στην εξέλιξη της εκπαίδευσης και γενικότερα της Παιδαγωγικής στον ελληνόφωνο χώρο.
- Κοινό στοιχείο αυτών των παιδαγωγών είναι η βαρύτητα που έδιναν στην διαμόρφωση της ηθικής αγωγής για ενάρετους πολίτες.
- Επιπλέον, τονίζουν την ανάγκη για θρησκευτική εκπαίδευση με απώτερο στόχο τη δημιουργία ευσεβών ανθρώπων.
- Όλοι έχουν δεχθεί επιρροές από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό αλλά και από το δυτικό πνευματικό ρεύμα εκείνης της εποχής.
- Κοινή συνισταμένη των παιδαγωγών είναι ο Έρβαρτος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πρωτογενείς Πηγές

Ξανθόπουλος, Κ. Σ., 1854. *Περί Παιδαγωγικής Διδασκαλίας*.
Εν Κωνσταντινουπόλει: Τύποις Α. Κορομηλά και Π.
Πασπαλλή.

Ξανθόπουλος, Κ. Σ., 1873. *Πρώτη και Μέση εκπαίδευσις και
περί ανατροφής και Εκπαιδύσεως των κορασίων*. Εν
Αθήναις: Εκ του Τυπογραφείου των αδελφών Περρή.

Παπαδόπουλος, Χ., 1892. *Γενική Παιδαγωγική και Διδακτική μετάφραση εκ του γερμανικού του παιδαγωγού Γ.Α Λινδνέρου*. Εν Αθήναις: Κατάστημα Σπυρίδωνος Κουσουλίνου.

Παππαδόπουλος, Γ. Γ., 1866. *Δοκίμιον πρακτικών παιδαγωγικών οδηγιών προς τους διδασκάλους των εν Ελλάδι δημοσίων και ιδιωτικών στοιχειωδών σχολείων των αρρένων και κορασίων / Υπό του καθηγητού και πρώην Διευθυντού των Δημοτικών Σχολείων Γ. Γ. Παππαδοπούλου*. Αθήνησι εκ του τυπογραφείου Π.Α. Σακελλαρίου.

Παπαμάρκου, Χ., 1882. *Περί του νυν προσήκοντος παρ' ημίν τοις Έλλησι Διδασκαλείου Λόγος*. Εν Κερκύρα: Εκ του τυπογραφείου «Ο Κοραής».

Παπαμάρκου, Χ., 1883. *Περί του σκοπού της εκπαιδεύσεως της Ελληνίδος Νεολαίας*. Εν Κερκύρα: Εκ του τυπογραφείου «Ο Κοραής».

Σκορδέλης, Β., 1890. *Διδασκαλικός Οδηγός, ήτοι θεωρητικός και πρακτικός οδηγός των δημοτικών σχολείων και Παρθεναγωγείων*. Αθήνα: εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδη.

Β. Δευτερογενείς Πηγές

Δρανδάκης, Π., 1964. *Μεγάλη Ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, τομ.18. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός «Ο Φοίνιξ».

Μουτσίσης, Θ., 2012. *Ελληνικά σχολεία στη Στενήμαχο της Ανατολικής Ρωμυλίας (19ος αι-1919) :η παρουσία, ο ρόλος και η πολυδιάστατη προσφορά των εκπαιδευτικών με έμφαση στο έργο και στις παιδαγωγικές απόψεις του Βλάσιου Σκορδέλη, (ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία), Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.*

Μπουζάκης, Σ., Τζήκας, Χρ., 2006. *Η Κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα. Αθήνα: Gutenberg.*

Τριανταφυλλίδης, Π., 1866. *Η εν Πόντω Ελληνική Φυλή. Αθήναι:*
Έτσι τα Ποντικά.

Φούγγος, Ι. Στ., 2003. *Γρηγόριος Γ. Παπαδόπουλος (1819 - 1873):
η ζωή, το εκπαιδευτικό - διδακτικό του έργο, οι παιδαγωγικές
απόψεις και η εθνική του δράση. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.*

Φούκας, Β. Α., 2005. *Η παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών Μέσης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα (1837-1910): αναζητήσεις, θέσεις, προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Φωτιάδης, Κ., Ηλιάδου-Τάχου, Σ., 2007. *Η παιδεία στον Πόντο, 1682-1922 : από το Σεβαστό Κυμινήτη και τον Περικλή Τριανταφυλλίδη ως το Νίκο Καπετανίδη*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Χαραμής, Π., Αποστολοπούλου-Χατζηδάκη, Μ., 1989.
*Παιδαγωγική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια λεξικό. Αθήνα:
Ελληνικά γράμματα.*

Χασεκίδου-Μάρκου, Θ., 2007. *Εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά
περιοδικά στην Ελλάδα: η διαμόρφωση της παιδαγωγικής
σκέψης κατά το 19ο αιώνα. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.*

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Κοντοβά
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

